

Virgil Nestorescu

FALSE ÎMPRUMUTURI DIN BULGARĂ

Într-un articol mai vechi, consacrat dicționarului etimologic al limbii bulgare (*Observații* p. 126), am atras atenția asupra unei caracteristici a acestei importante opere lexicografice contemporane: una din normele de lucru adoptate urmărește să ofere nu numai date despre înrudirea lexicului bulgar cu cel din alte limbi slave, dar și despre cuvintele-titlu care pot fi considerate împrumuturi în alte limbi neslave, cu care limba bulgară a avut relații mai apropiate în cursul evoluției sale. Această din urmă intenție presupune un efort suplimentar din partea autorilor, întrucât cere o cunoaștere permanentă a literaturii de specialitate în domeniul atât de vast și plin de surprize cum este etimologia. Ceea ce, în mod obiectiv, nu este totdeauna posibil. De aceea, nu de puține ori sunt aduse în discuție cuvinte românești a căror analiză etimologică prezintă inexactități flagrante, explicabile, în primul rând, prin faptul că unele soluții etimologice propuse se bazează pe studii învechite, depășite de cercetările etimologice mai noi. Ne vom referi în cele ce urmează la câteva exemple care, din păcate, nu oglindesc raporturile reale dintre limba română și limba bulgară.

Casnic (<casă+-nic) s., adj. este menționat în BER II, p. 241, sub cuvântul-titlu *къща* „casă”, drept calc după adjectival derivat *къщовник* „casnic”, preluându-se o veche părere a lui Conev (*История*, vol. 2, p. 31). Presupunem că reluarea acestei supoziții a lingvistului bulgar, care a fost ignorată de lexicografia români, este susținută doar de utilizarea sufixului de origine slavă *-nic*, atașat temei *casă* de origine latină. Nu este nevoie să mai fie demonstrat faptul că sufixul cu pricina a încetat să fie străin de când a început să fie pe larg folosit în formarea de noi cuvinte românești, dintre care multe au ca bază cuvinte moștenite, de ex.: *amarnic*, *datornic*, *pașnic*, *puternic* etc. De aceea, afirmația că rom. *casnic* reprezintă o formație calchiată după un așa-zis model bulgar este în principiu profund eronată.

Inimă (< lat. *anima*) s.f., potrivit BER VII, p. 681, este posibil să fi căpătat sensurile populare de „stomac”, „pântece” și sub influența limbii bulgare, care sunt caracteristice corespondentului său *сърце* „inimă” sau „pântece de femeie; (despre animale) stomac”. O asemenea afirmație cere o discuție aparte, deoarece în dicționarele noastre lucrurile sunt privite cu totul altfel.

Începem cu DA, unde, sub *inimă* 3. (p. ext.) în expresia *pe inimă goală* „pe nemâncate”, se arată că și în bulgară se găsește sensul „stomac” în construcția similară *на гладно сърце*, dar adăugându-se totodată că această dublă interpretare semantică avea și lat. *cor* „cord”, care s-a păstrat până în zilele noastre în fr. *coeur*. Socotind suficientă referirea din dicționarul academic la limba latină și la limba franceză,

alte dicționare nu fac niciun comentariu asupra acestei probleme. Sunt motive suficiente pentru a susține din capul locului că acest înțeles particular al lui *inimă* are explicații care exclud orice contribuție a limbii bulgare.

În primul rând, avem în vedere o lucrare consacrată concordanțelor lingvistice româno-albaneze, în care se precizează că cele două limbi au în comun sensul de „burtă” pentru *inimă*: *Hëngri sa për të zënë zemrën* „A mâncat până l-a apucat burta” (lit. „inima”); se adaugă totodată că este cunoscută și situația inversă în care *bark* „burtă” are sensul „inimă” (Brâncuș, p. 96, art. 125).

În al doilea rând, încercând să ducem mai departe analiza în domeniul romanic, constatăm că în afară de fr. *avoir mal au coeur* „a avea dureri de burtă”, *avoir le coeur barbouillé* sau *avoir le coeur au bord des levres* „greață, stări de vomă” (*Le Petit Larousse Illustré*, 2006) sensuri similare are și sp. *corazon*, ceea ce lărgeste cu mult cadrul romanic în care se înscrie fenomenul semantic în discuție. Pentru spaniola castiliană nu am găsit dovezi directe de folosire contextuală a lui *corazon* cu accepțiunile care ne interesează, însă dicționarele de sinonime indică sub *corazon* „inimă” sinonimul *entrañas* „măruntaie, viscere” (*Diccionario de sinónimos.es*), iar în alt dicționar explicativ, sub *entraña* (gen. pl) „viscere” cu sensul „inimă”, apropierea celor două sensuri este exemplificată astfel: *se le arrancaban las entrañas* „aceasta îi sfîșie inima” și *no tener entrañas* „a nu avea inimă” (*Diccionario compact español francés/francés español*, Larousse, 2000, Paris). Această sinonimie se întâlnește și în folosirea figurată a fr. *entrailles* „viscere”: *être sans entrailles* „a fi fără inimă”. În schimb, dicționarele de spaniolă americană oferă în mod surprinzător informații pe deplin satisfăcătoare în privința sensului de „stomac” al lui *corazon* „inimă”: „rău în regiunea epigastrică; gastrită”, în locuțiunea *dolor de corazon* (DEM) http://dem-col.mex.mx/El_Colegio_de_Mexico.

Nu am avut la dispoziție decât date privitoare la limbile literare, în absența unei „necesare cunoașteri aprofundate a structurii semantice a cuvintelor romanice corespunzătoare, de preferat și a sensurilor din dialectele romanice” (Marius Sala, *De la latină la română*, p. 75). Cu toate acestea, existența pe teren romanic a sensurilor speciale pe care le au fr. *coeur*, sp. *corazon*, continuând lat. *cor*, ne îndreptățește să considerăm ca improbabilă influența slavă, respectiv bulgărească, în privința sensului aparte al rom. *inimă*, sugerată în dicționarul etimologic al limbii bulgare.

În încheiere, menționăm că semantismul discutat aici este cunoscut în spațiul balcanic nu numai în bg. *сърце*, scr. *srce* (BER VII, p. 681, Skok, 3, p. 316) dar și, în v. gr. *καρδία* în compusul *καρδιωγμος* „durere de stomac” (*Stephanus*, vol. 4). Faptul că acest fenomen nu este semnalat în limbile slave de apus și de răsărit a făcut posibilă și interpretarea sa ca balcanism de către un etnograf bulgar (cf. *Ikonotov*, p. 34), înscriindu-l în contextul interacțiunilor lexico-semantice balcanice. În sfârșit, o tratare lexicologică prudentă găsim într-un recent dicționar bulgar-român, care se limitează strict la înregistrarea similitudinii expresiilor frazeologice *inimă goală/на гладно сърце*. (cf. RBFrm, p. 490).

Strachină s.f. „farfurie de argilă; blid, taler”, explicat în dicționarele noastre importante prin ngr. *ostrakinos*, ar proveni, după BER VII, p. 487 nu direct din

neogreacă, ci prin intermediul bg. *стракина* „idem”, care are aceeași origine. Nu se lămurește afereza lui [o] în cuvântul bulgăresc și totodată se trece cu vederea același fenomen petrecut pe terenul limbii române, care separă net istoria celor două cuvinte. Absența vocalei [o] în rom. *strachină* a rezultat prin decompoziția lui *οστράκινοϛ* ca urmare a unei analize a vorbitorilor, care au considerat vocala inițială drept articol nehotărât. Există situații asemănătoare în limba română, recent evocate de Marius Sala (cf. *Aventurile*, p. 97), de ex.: *buric* din lat. **umbilicus*; *târtan* din germ. *Untertan*, în care segmental inițial *um-(un)* perceput în mod greșit ca articol nehotărât *un*, a fost apoi abandonat, la fel ca în cuvântul-titlu discutat.

Sul s.n. lat. **su(b)ulum*) „piesă de formă cilindrică la războiul de țesut, pe care se desfășoară urzeala în timpul țesutului” este citat în mod surprinzător în BER, II, p. 566, sub cuvântul bulgar *сулица* „suliță”. Din păcate, și aici avem a face cu reluarea necritică a unei greșite etimologii a lui Conev (*Istoria* 2, p. 173), după care cuvântul-titlu ar avea dubla semnificație *коние* „suliță” și *кросно* „sul”. Motivarea acestei afirmații ciudate este o parțială asemănare fonetică între *sul* și *suliță*, fără a fi justificată și de o apropiere semantică. O pseudo-etimologie care nu poate pune la îndoială originea cuvântului-titlu din lat. **su(b)ulum*), menționată în toate dicționarele noastre.

Taică s. (înv. și reg.) „tată”; termen de politețe sinonim cu *bătrân* sau, determinat cu „părinte”, însemnând *popă* este menționat în BER VII, p. 756 ca împrumut din bg. dial. *майко*. Aceasta reprezintă de fapt o etimologie propusă de Gh. Mihăilă (*Împr.*), care a înlocuit-o pe cea veche, după care *taică* ar fi provenit din sb. *tajko* (DEX). Ulterior, în DLR este adoptată o nouă soluție etimologică, simplă și convingătoare: cuvântul *taică* a rezultat prin adaptarea lui *tată* după *maică*. În BER nu este comentată, cum s-ar fi convenit; în schimb, pe aceeași pagină din volumul analizat este înregistrată varianta dialectală *майка* „tată” (Novoselo din regiunea Vidin), considerată „reîmprumut probabil” din rom. *taică*.

BIBLIOGRAFIE

- BER = *Български етимологичен речник*, Sofia.
 Brâncuș = Grigore Brâncuș, *Concordanțe lingvistice româno-albaneze*, publicată sub egida Institutului Român de Tracologie, București, 1999.
 DA = Academia Română, *Dicționarul limbii române (A. Lojniță)*, sub conducerea lui Sextil Pușcariu, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea; Imprimeria Națională „Universul”, 1913–1948.
 DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*, București, 1975.
 DCE = *Diccionario compact español-frances, frances-español*, Larousse, 2008, Paris.
 DCS = *www.Diccionario de sinónimos, es.*
 DEM = *Diccionario del español de Mexico (DEM)*, http://dem-col.mex.mx/El_Colegio_de_Mexico.
 Ikonomov = N. II. Ikonomov, *Балканска народна мъдрост*, ed. БАН, Sofia, 1968.
 Conev = B. Conev, *История на българският език*, vol. 2, Sofia, 1934 (sub red. lui St. Mladenov).

- Mihăilă, *Împr.* = Gh. Mihăilă, *Împrumuturi vechi slave în româna comună*, SCL, 1981, nr. XXXI, p. 180.
- Observații = V. Nestorescu, *Observații asupra Dicționarului etimologic bulgar*, LR, LII, 5–6/2003.
- RBFR = Stefana-Kaldieva Zaharieva, *Румънско-български фразеологичен речник*, ed. БАН, Sofia, 1997.
- Sala, *Aventurile* = Marius Sala, *Aventurile unor cuvinte românești*, Univers Enciclopedic, 2006.
- Sala, Marius = *De la latină la română*, Univers Enciclopedic, 2006.
- Stephanus = *Thesaurus graecae linguae*, vol. 4, <http://books.google.ro>.

DES FAUX EMPRUNTS À LA LANGUE BULGARE

(Résumé)

En continuant la série de ses observations sur le *Dictionnaire étymologique bulgare* (BER), l'auteur discute l'origine de quelques mots roumains considérés dans cette oeuvre comme des emprunts à la langue bulgare. Les faits prouvent que les solutions étymologiques des mots envisagés sont insuffisamment fondées.

Cuvinte-cheie: inimă, strachină, sul.

Mots-clé: étymologie, inimă „estomac”, strachină „terrine”, sul „rouleau”.

București, B-dul Al. Obregia nr. 24